

сторона має точно визначені суб'єктивні юридичні права (правомочна сторона), на іншу покладені відповідні суб'єктивні юридичні обов'язки (зобов'язана сторона). Одна сторона – орган, що здійснює функції соціального забезпечення (страхувальник), – зобов'язана виплачувати пенсію, а друга сторона (застрахована особа) – громадянин чи його сім'я – виконувати передбачені законом вимоги, що висуваються до пенсіонера, та отримувати пенсію.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49–51. Ст. 376.
2. Спиридонов Л.И. Теория государства и права: учеб. пособие. М.: Проспект, 1996. 304 с.
3. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. М.: Юрайт-М, 2001. 432 с.
4. Енгибарян Р.В., Краснов Ю.К. Теория государства и права. М.: Юрист, 1999. 542 с.
5. Теория государства и права / Под ред. М.И. Матузова, А.В. Малько. М.: Юристъ, 1997. 672 с.
6. Нечитайленко А.А. Основы теории права: учеб. пособ. Харьков, 1998. 258 с.

УДК 349 (477)

ТКАЧЕНКО Ю.О.

**ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТИВ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті досліджуються термінологічні аспекти поняття «державний орган», правова природа держави та її органів як суб'єктів соціального забезпечення, їх місце та роль у соціально-забезпечувальних відносинах. Акцентується на тому, що призначення цих органів не тільки в акумулюванні та розподілі додаткових соціальних та матеріальних благ населенню, а й в ефективній та результативній регуляторній політиці в цій сфері, покликаний запровадити ринкові засади регулювання відносин соціального забезпечення, децентралізувати ці процеси. Виокремлюється низка функцій органів державної влади, які, на думку автора, підкреслюють їх центральне місце в системі суб'єктів соціального забезпечення.

***Ключові слова:** соціальне забезпечення, суб'єкт соціального забезпечення, держава, державні органи, призначення, функції.*

В статье исследуются терминологические аспекты понятия «государственный орган», правовая природа государства и его органов как субъектов социального обеспечения, их место и роль в социально-обеспечительных отношениях. Акцентируется внимание на том, что назначение этих органов не только в аккумуляции и распределении дополнительных социальных и материальных благ населению, но и в эффективной и результативной регуляторной политике в этой сфере, призванной ввести рыночные принципы регулирования отношений социального обеспечения, децентрализовать эти процессы. Выделяется ряд функций органов государственной власти, которые, по мнению автора, подчеркивают их центральное место в системе субъектов социального обеспечения.

***Ключевые слова:** социальное обеспечение, субъект социального обеспечения, государство, государственные органы, назначение, функции.*

The article examines the terminological aspects of the concept of “state body”, the legal nature of the state and its bodies as subjects of social security, their place and role in social security relations. It focuses attention that the appointment of these bodies is not only in accumulating and distributing additional social and material benefits to the population, but also in effective and efficient regulatory policy in this area, designed to introduce market principles for regulating social security relations, to decentralize these processes. A number of functions of state authorities are distinguished, which, in the author’s opinion, emphasize their central place in the system of social security subjects.

Key words: *social security, social security subject, state, state bodies, purpose, functions.*

Вступ. Ефективне здійснення державної влади неможливе без її організації та впорядкування, збалансованого розподілу функцій влади між різними суб’єктами, за посередництва яких ці функції реалізуються на практиці. Тим само створюється організаційно-правова основа функціонування держави, необхідні умови для задоволення матеріальних, політичних, соціально-економічних, культурних потреб суспільства, в тому числі соціального захисту громадян.

Ключове значення в цьому процесі відіграє механізм держави як сукупність та організаційна єдність зазначених вище суб’єктів. Очевидно, що різні цілі державного управління зумовлюють різний правовий статус цих суб’єктів: одні з них надають адміністративні послуги, займаються економічною діяльністю, захищають безпеку країну (ієрархічно структуровані державні підприємства, установи та організації, Збройні сили України); натомість інші наділені управлінськими повноваженнями, завдяки чому виступають регуляторами суспільних відносин, у тому числі шляхом видання нормативних та індивідуальних правових актів (державний апарат). Звичайно, обидві ці групи є учасниками суспільних відносин; ми вже акцентували на тому, що державні установи, організації, підприємства також є суб’єктами соціального забезпечення. Водночас можливість (відсутність права) виступати від імені держави, володіти управлінською компетенцією зумовлюють диференціацію правового статусу, відповідно різне призначення та роль цих груп в механізмі держави.

Дослідження соціально-забезпечувальних відносин неможливе без вивчення місця, призначення державних органів у системі цих відносин. Цьому питанню приділяють суттєву увагу в своїх роботах такі вчені, як Т.З. Герасимів, О.І. Кульчицька, Г.С. Лопушняк, П.Д. Пилипенко, О.М. Пономаренко, С.М. Прилипко, С.М. Синчук, Б.І. Сташків, І.С. Ярошенко та інші. Водночас відсутність системного, комплексного окреслення призначення, ролі державних органів у системі суб’єктів соціального забезпечення, здійснюваних ними функцій зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у цій площині.

Постановка завдання. Мета статті – вивчення сутності, призначення та функцій державних органів у системі суб’єктів соціального забезпечення.

Результати дослідження. Державний орган тлумачиться як одна особа або організована група осіб, призначенням яких у механізмі держави є застосування державної влади (владних повноважень) у процесі здійснення певних задач та функцій держави [1, с. 93]; складова частина механізму держави, що має відповідно до закону власну структуру, чітко визначені повноваження щодо управління конкретною сферою громадського життя й органічно взаємодіє з іншими частинами державного механізму, які утворюють єдине ціле [2, с. 105]. На нашу думку, державний орган доцільно визначити як структурний елемент апарату держави, правовий статус якого передбачає змогу виступати від імені держави, наявність управлінської компетенції по здійсненню завдань та функцій держави, в тому числі прийняття нормативних та індивідуальних правових актів. Очевидно, що наявність у держави функції по здійсненню соціального захисту населення зумовлює необхідність функціонування державних органів, які від імені держави будуть здійснювати комплексні заходи по реалізації цієї функції. Історично склалося, що головне призначення державних органів вбачалося як громадянами, так і самою владою в акумулюванні та розподілі додаткових соціальних та матеріальних благ населенню. Водночас у сучасних умовах не меншу роль має ефективна та результативна регуляторна політика держави в цій сфері, покликана запровадити ринкові засади регулювання відносин соціального забезпечення, децентралізувати ці процеси, зменшити кількість осіб, які потребують соціальної підтримки держави.

Державне управління у сфері соціального захисту, як зауважує Г.С. Лопушняк, є діяльністю держави, що характеризується сукупністю організаційно-правових, економічних та інших

відповідних заходів щодо забезпечення соціальних права та гарантій кожного члена суспільства та ґрунтується на конституційному принципі соціальної держави. Науковець виділяє три напрями державного управління: соціальне забезпечення, соціальне страхування та державні гарантії забезпечення соціальних прав [3, с. 280]. Отже, державне управління у сфері соціального захисту характеризує, насамперед, соціальну спрямованість інституту держави, позиціонує забезпечення прав та свобод громадян як одне з найважливіших завдань у функціонуванні державного механізму.

Вивчаючи питання змісту, сторін соціально-забезпечувальних правовідносин, професор П.Д. Пилипенко наполягає на тому, що уповноважені державні органи виступають тут зобов'язаними суб'єктами і їх діяльність врегульована на основі категоричних приписів. Вони не вправі на власний розсуд вирішувати, призначати (виплачувати) чи не призначати (не виплачувати) певний вид соціального страхування [4, с. 33]. На нашу думку, це твердження не є цілком однозначним та потребує уточнення. Звичайно, якщо, наприклад, пенсія вже призначена, то державні органи не вправі приймати рішення про її виплату чи невиплату – вони лише виконують свої функції із забезпечення її виплати. Проте прийняття рішення про призначення пенсії передують збір різноманітних документів (частину з яких видають державні органи), які підтверджують право на пенсію, а також сам юридичний факт – призначення пенсії з видачею документу, що це підтверджує.

Так, згідно зі ст.ст. 81–83 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р., ст.ст. 49, 50 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р., призначення пенсій і оформлення документів для їх виплати здійснюється органами Пенсійного фонду України; документи про призначення пенсій розглядаються органом, що призначає пенсії не пізніше десяти днів із дня їх надходження. Повідомлення про відмову в призначенні пенсії із зазначенням причин відмови та порядку оскарження орган, що призначає пенсії, видає або надсилає підприємству, організації або заявникові не пізніше п'яти днів після винесення відповідного рішення [5; 6]. У разі достатності, відповідності поданих документів вимогам законодавства органи Пенсійного фонду України приймають рішення про призначення пенсії – за загальним правилом із дня звернення за пенсією (звільнення з військової служби); поряд із цим законодавство передбачає окремі винятки з цього правила.

Отже, органи Пенсійного фонду є зобов'язаними суб'єктами щодо виплати вже призначеної пенсії. Стосовно ж самого факту призначення пенсії ситуація дещо інша. В управлінській компетенції суб'єкта соціального забезпечення перебуває як змога призначити пенсію з видачею пенсійного посвідчення на підтвердження її призначення (якщо подано повний комплект необхідних документів, то вони відповідають вимогам чинного законодавства), так і змога прийняти рішення про відмову у призначенні пенсії (якщо перелік поданих документів неповний або не відповідає вимогам законодавства, в тому числі відсутності в особі права на пенсію). Таким чином, треба відрізнити функції державних органів із безпосереднього надання соціального забезпечення (перерахування коштів адресатові, надання соціальних благ тощо), де вони дійсно є зобов'язаними суб'єктами, та призначенню чи відмови в призначенні певної соціальної виплати, де присутня альтернативність в їх компетенції.

Ведучи мову про необхідність подання громадянами документів, на підтвердження певних юридичних фактів чи наявності спеціального правового статусу зазначимо, що в низці ситуацій видача підтверджуючих документів є виключною компетенцією державних органів. Зокрема, йдеться про підтвердження статусу учасника бойових дій, інваліда I–III групи, професійної працездатності та її ступінь, народження та смерть особи.

Система соціального страхування покликана залучити роботодавців та самих найманих працівників до участі в фінансуванні видатків на соціальні потреби. При цьому держава встановлює розміри обов'язкових відрахувань до державних соціальних фондів, обсяги загальнообов'язкових страхових внесків, джерела їх фінансування. Нині фонди соціального страхування не здатні власним коштом здійснювати весь обсяг необхідних страхових виплат. Тому держава постійно передбачає дотації в державному бюджеті на покриття цих видатків, незважаючи на самоврядний характер їх функціонування, відіграє головну роль в управлінні цими фондами.

Так, за ст.ст. 60, 65, 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р., до складу Правління та Наглядової Ради як органів управління Пенсійним фондом входять п'ятнадцять осіб – по п'ять представників держави, застрахованих осіб та роботодавців. Джерелами формування коштів Пенсійного фонду є, в тому числі, кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених законодавством [7]. Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. передбачено, що управління Фондом

здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців шляхом делегування рівної кількості представників до Правління фонду. Державний нагляд у сфері страхування на випадок безробіття здійснюють відповідні центральні органи виконавчої влади, при цьому держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг Фондом (ст.ст. 8, 10, 14 вищезазначеного закону) [8]. Аналогічні засади участі держави в управлінні фондом соціального страхування передбачені і в сфері страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності та медичного страхування (ст. ст. 5, 6, 53, 54 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 р.) [9].

Таким чином, у нинішніх суспільно-політичних та економічних реаліях самоврядний характер фондів соціального страхування значною мірою має досить таки умовний характер, насамперед, через нездатність системи соціального страхування до самозабезпечення, самостійного здійснення соціальних виплат без необхідності залучення фінансових ресурсів держави. До того ж важливість, чутливість для влади питання соціального страхування, забезпечення повного та неухильного дотримання вимог законодавства при його здійсненні зумовлює додаткові контрольно-наглядові повноваження в цій сфері. Звідси здійснення державою функцій часткового фінансування, участі в контролі та управління державними соціальними фондами також є важливим призначенням державних органів у сфері соціального забезпечення населення.

Децентралізація державного регулювання є одним із пріоритетів у роботі влади, стосуються ці процеси сфери соціального забезпечення. Зокрема органи місцевого самоврядування коштом місцевих бюджетів можуть встановлювати додаткові (підвищені) види соціального захисту. Також передбачається ширше залучення недержавних фондів до здійснення соціальних виплат. Так, виключення з пенсійної системи такого виду пенсій, як пенсії на пільгових умовах для осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці, відбувається з одночасною передачею відповідних функцій по здійсненню виплат професійним та корпоративним фондам, на підставі окремого законодавчого акта, із закріпленням умови таких виплат у колективному договорі. Таким чином, децентралізаційні тенденції в державному управлінні характеризують передачу частину функції правового регулювання соціально-забезпечувальних відносин органам місцевого самоврядування та сторонам трудового договору.

Висновки. Проаналізовані нами різноманітні аспекти участі держави в соціальному захисті громадян засвідчили центральне місце державних органів серед суб'єктів соціального забезпечення. Така роль зумовлена функціями органів державної влади: 1) формування та реалізація на практиці соціальної політики держави; 2) нормативне визначення правових підстав надання (отримання) пенсій, пільг, субсидій, інших видів державної допомоги; 3) нормативне визначення правового статусу та умов участі в соціально-забезпечувальних відносинах всіх суб'єктів соціального забезпечення; 4) безпосереднє надання соціального забезпечення (перерахування коштів адресатові, надання соціальних благ тощо); 5) призначення чи відмова в призначенні певної соціальної виплати; 6) підтвердження певних юридичних фактів чи наявності спеціального правового статусу індивіда як передумова реалізації громадянами свого права на той чи інший вид соціального забезпечення; 7) участь у фінансуванні, управлінні та контролі за діяльністю державних соціальних фондів; 8) боротьба з бідністю, зменшення імперативно-зобов'язуючими та соціально-економічними методами кількості осіб, що потребують матеріальної підтримки держави; 9) участь у соціальному діалозі з метою збереження наявних та/або додаванні нових видів соціального забезпечення на умовах колективних договорів та угод; 10) участь у державно-приватному партнерстві з метою залучення недержавних фінансових ресурсів до вирішення проблем соціальної сфери.

Зазначимо, що виконання окремих функцій є виключною компетенцією державних органів (наприклад, нормативне визначення правового статусу учасників соціального забезпечення, видів державних пенсій, інших соціальних виплат); інші функції можуть виконуватися іншими суб'єктами (наприклад, фінансування та управління державними соціальними фондами, участь у соціальному діалозі). Водночас комплексне поєднання функцій державного регулювання, фінансування та здійснення соціального забезпечення в компетенції різних державних органів, гарантування державою здійснення обов'язкових соціальних виплат найяскравіше характеризують призначення органів державної влади у системі суб'єктів соціального забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Шульга А.М. Теория государства и права: учебн. пособие. Харьков, 2006. 196 с.
2. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учебник / под ред. Стрекозова В.Г. 3-е изд., доп., испр. Москва: Интерстиль, 2008. 378 с.
3. Лопушняк Г.С. Соціальний захист населення: теоретична концептуалізація та особливості державного управління. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 2. С. 277–284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2011_2_46.
4. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін. / За ред. П.Д. Пилипенка. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 496 с.
5. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-ХІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 16.12.2017).
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12> (дата звернення: 16.12.2017).
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-ІV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 16.12.2017).
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-ІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 16.12.2017).
9. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-ХІV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 16.12.2017).

УДК 349.2

ЧИЖМАРЬ Ю.В.

ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

У статті розкриті функції трудового права та здійснена їх класифікація. Під ними розуміється діяльність з упорядкування й регулювання трудових відносин, що виникають із приводу використання здатності людини до праці. За допомогою встановлення й реалізації трудових норм права на основних напрямках її дії. Коли виявляється поєднання засад публічного і приватного права в умовах ринкових відносин і з урахуванням принципів соціальної співпраці, підтримки соціального миру, захисту працівника від свавілля роботодавця.

Ключові слова: захист працівника, класифікація, права працівників, праця, ринкові відносини, роботодавець, соціальна співпраця, соціальний мир, трудові відносини, функції трудового права.

В статье раскрыты функции трудового права и осуществлена их классификация. Под ними понимается деятельность по упорядочению и регулированию трудовых отношений, возникающих по поводу использования способности человека к труду. Посредством установления и реализации трудовых норм права на основных направлениях ее действия. Когда обнаруживается сочетание принципов публичного и частного права в условиях рыночных отношений и с учетом принципов социального сотрудничества, поддержки социального мира, защиты работника от произвола работодателя.